

Kaunis kahtlane süütus

Edith Karlsoni näituse jõumootorit võib kirjeldada musta huumori, groteski ja uusromantilise südika naiivsuse metamodernistliku seguna, kus on lausa ülevust või lunastuse otsimist.

Vaatamisi: 146

KIRKE KANGRO

03.12.2021

Edith Karlsoni näitus „Süütuse tagasitulek“ EKKMis kuni 12. XII. Kuraator Eero Epner, ruumikujundaja Arthur Arula, valguskujundaja Oliver Kulpsoo ja graafiline disainer Margus Tamm.

Edith Karlsoni näitusel pole saatetekste. Ei seinal ega paberil pole kirjas, mida kunstnik uurib või katsetab, mis fenomenidele viitab. Pole öeldud, mille peaks ära tundma ja kuidas nähtut tõlgendada. Vaataja jääb instruktsioonidest puutumata, nii nagu jääb seletusest puutumata ka kunst. On see süütus, süütuse semantiline vabadus, rikkumatus, kaotsisolek? Paistab küll – ja tundub igati arusaadav –, et kunstniku ja kuraatori meelest rikuks sõna siin süütuse.

On mitmeid võimalusi inimesest ja maailmast mõtlemiseks, kus süü või süütus kui moraalsed

kategooriad osutuvad irrelevantseks. Teadustes, kus vaba tahet ei tunnista, pole mõtet süüst rääkida. Siiski pole inimeste keerukat kooselamist kusagil ilma selle kategooriata korraldada suudetud. Deleuze ja Guattari ja võib-olla Nietzsche tahtsid süüst lahti saada, kristluses aga on oluline just oma süüdi olekut mõista (siis võtab jumal selle enda kanda). Psühhoanalüüs kontrollib süüd *superego*, suur Teine, maailma kord, millele peab vastama ja kunagi lõpuni ei vastata. Dostojevski sõnade järgi on kõik kõigi ees süüdi (ja tema ise veel kõige rohkem). Süütunne võib tugevalt mõjutada igapäeva: me ei tuksu inimestena kunagi üksteisega täpselt samas rütmis ja haavame seetõttu teisi või siis jälle iseennast. Alati pole kerge aru saada, millal on süütunne otstarbekas, millal kahjulik reaktsioon.

Kujutlus süüvabast algolekust on olnud inimkonnale kallis. See on justkui punkt, kus midagi ei ole veel kaotatud ja kõik on võimalik. Veel ei olda teadmiste ja kogemustega koormatud, justkui puuduks kategoriseerimise vägivald. Me ei vaidlusta süütuse eetilistust, aga arusaam puhtusest ja koormamatusest annab süütusele ka esteetilise mõõtme.

Metamodernism ja uusromantiline pööre. Mida mõtleb „süütuse tagasitulekuga“ kunstnik? Milline on see süütus, mis saab tagasi pöörduda? Kas selline tagasipöördumine on üldse võimalik? Pigem saab vist minna edasi uue süütuse poole, mis sisaldab endas ka süütusest eemaldumise etappi.

Sakraalse algoleku toas on kõik savist – oranžid põletatud tellised pörandal ja ka rohmakad inimpead, osa niššides, teised pörandal hunnikus koos.

Paul Kuimet

Hollandi teoreetikud Timotheus Vermeulen ja Robin van den Akker kirjutavad kümme aastat tagasi mõjuka artikli metamodernismist, kus nad nägid praeguse aja kunstis teatavat „informeeritud naiivsust“, kõikumist postmodernse distantse ja iroonia ning modernse pühendumise ja entusiasmi vahel. Samal 2010. aastal kirjutas Jerry Saltz New Yorkeris: „Märkan viimastel muuseumi- ja galeriinäitustel uut lähenemist kunstitegemisele. See on suhtumine, mis ütleb, et ma tean, et minu loodud kunst võib tunduda naiivne, isegi rumal, või et seda võib olla varem tehtud, kuid see ei tähenda, et see poleks tõsimeelne. Olles kunsti suhtes ühtaegu sihilikult iseteadlikud, kartmatud ja häbenematud, ei pea need noored kunstnikud tehislikuks mitte ainult tõsimeelsuse ja distantseerituse eristamist; nad mõistavad, et võivad olla ühtaegu iroonilised ja siirad, ning teevad sellest komplekssest meeleseisundist kunsti.“* Paistab, et hollandlaste kümme aastat tagasi

kirjutatud artikkel metamodernismist suutis üsna hästi eelseisvate kümnendite mentaliteeti ennustada, nii nagu on jõus ka Saltzi hoiak.

Edith Karlsoni näituse jõumootorit võib samuti kirjeldada kui metamodernistlikku segu mustast huumorist ja groteskist ning uusromantilisest südikast naiivsusest, milles on lausa ülevust või lunastuse otsimist.

Näitus algab sakraalse algoleku toaga, kus kõik oleks justkui samast materjalist. Maapind, lagi ja inimolendid, ruum, millest ei saagi aru, kas see on pööratud sisse- või väljapoole. Põhimaterjal on samuti algne – savi. Sellest on nii oranžid põletatud tellised põrandal kui ka rohmakad inimpead, osa neist oma niššides, üksteisest eraldi, teised põrandal hunnikus koos. Robustsed näod on vormitud kunstniku ligimeste nägude järgi nende endi poolt (kahjuks jäi mu kuueaastasel pojalt Edithi üleskutsele vastamata). Katakombilikus rõskuses langeb põrandale tumekuldne pühalik valgusvihk, mille paistel näitusekülastajad omavahel vaid poolihääli rääkida söandavad. Täpselt sama tooni merevaigukollast kasutas sakraalse ja profaanse kokkusulatamisel Andres Serrano oma „Kümbluses“, kui ta Kristuse kuju läbi uriini pildistas. Karlson ilmselt ei soovi aga oma kunstiga tõmmata otseseid paralleele distantisivõtivate, irooniliste, kõike kahtluse alla seadvate postmodernistlike kolleegidega. Pigem meenutavad paganlike nägude read ja tellised Tartu Jaani kiriku linnakodanikega müüri, samuti on maagilisse rännakusse kaasatud teosed

muuseumiarhiivide sügavusest – skulptuurid kunsti- ja ajaloomuuseumidest, arheoloogia teaduskogust.

Terrakotaruum jätkub järgmises saalis: põletatud savi algelisusest ja kõikvõimsusest olen skulptorist kolleegina lihtsalt vaimustuses, savitellised pörandal ja postamentides mõjuvad füüsiliselt lummavana.

Anonüümsed skulptorisüüta inimeste autoportreed on nüüd asendunud grotesksete küünlajalgadega tellispostamentidel, elektriküünlaid hoiavad pelutavad „nunnud“ kätekobarad. Kristliku ja paganliku ühendab taas see uuesti omandatud siirus.

Esimese, loomise korruse kohal asub kõrge radiaatorisoe kahetärni-hotellituba. Kaheinimese voodi jalutsis tuksleb tekialune tomp, avatud öökapisahtlites on piibli asemel väikesed lahtivõetava sisemusega inimese mulaažid.

Kõlab nn hotellimuusika, õigupoolest 1990ndate tūmakaga gregooriuse koraal, Enigma. Akna taga on näha sünget aeda, kus seisab tontlik Püha Neitsi kuju. Algsest (enese)loomise katsest on edasi jõutud konventsionaalsemasse maailma, see on inimese kontrollitud ümbrus, varustatud olemiseks vajalike esmavahenditega. Seinal on krutsifiks ning võidunud tualetis kaunistab seinu hukkunud linnu kujuke. Hotellitoa ees saab vaadata Erich von Kūgelgeni maalide šarže, kitsilikes saviraamidēs. Kõik see jube-abjektne-naljakas-sūnge esteetika mõjub barokse pilana, aga ka katsena kujutada nurjunud sakraalsustaotlusega elukeskkonda.

Murdunud Madonna ja lillede süütus. Viimase korruse juhatab sisse veelgi *new-age*'ilikum helge muusika. Karlson on selles ruumis kujutanud selgeid süütusesse tagasipöördumise struktuure ja vahendeid, üha enam võib veenduda, et kunstnik seostab süütusesse naasmise püüet religiooniga, kõik muutub üha ilmalikumaks, orgaanilisemaks. Helges valguses kesk sinist välja helendab Madonna murdunud peaga skulptuur. Madonnat ümbritsevad valged lilled (või liblikad?) ja heledad kurevaimud. Seintel on tapeet Paul Burmani modernistliku maalinguga – üleelusuurused õunad. Kas see on paradiisiaed? Lilli lähemalt silmitsedes selgub, et õrnad õied on tegelikult kannikakaared. Mõned kroonlehed rohkem, mõned vähem äratuntavad, mõnel näha *perineum*'i piirkonda, *anus* on aimatav. Kas kunstnik esitab väljakutse vaataja pilgu võimalikule süütusele? Esimesel korrusel katsetavad ennast luua inimesed, kes seda ei oska, viimases saalis on ürgne primitiivne toorus asendatud pikantse ja keerukaga, moodsa inimese paine ja distantliga; skulptor on vorminud lilli tagumikuga.

Professionaalne kunstnik, kes oskaks luua ka ilusat nägu, mis poleks kõigest süütu katse jäljendada, teeb oma tööd hoopis tagumikuga. Kui süü tekib teadlikkusest ja ka oskusest, siis naiivsed autoportreed esimesel korrusel on teispool oskusi ja seeläbi süütud, aga teispool oskusi on ka kunstniku tagumiku-teosed. On need seeläbi süütud, on see katse manifesteerida kogu keha süütust? Võib-olla.

Madonna ja samas ruumis kardina taga asuv pühakuju klaaskirstus on inimlikud katsed jäljendada lunastuse nägu: väga inimkäelised, aga jõulised oma lootuses. Selles peitub ka nende jõud ja õud. Kuidas olla süütu, kuidas vabaneda süüst, kui religioon on kõigest mineviku relikv? Aga ehk on süütuseihalus ülehinnatud? Teadlikkus – ka oma mõneti paratamatust „olemise süüst“ – võiks ju paista palju eetilisema seisundina. Süütuse tagasitulek on problemaatiline, aga sellele kunstnik ja kuraator vist viitavadki: see nurjub, mõjub jubedana või süüdimatuna, pelutab primitiivsuses, teeb nalja – aga annab ka täiesti ootamatut ja vabastavat lootust.

Lõpetuseks jääb vaid rõõmustada, et EKKMi värsketes, koorumata ruumides lahkasid nii hetketundlikku teemat sedavõrd jõuline skulptor, tabav ja tundlik kuraator. Ekstra kummardus tuleks teha ka näituse produktsiooni meeskonnale suurepärase soorituse eest.

* Jerry Saltz, Sincerity and Irony Hug It Out. – The New Yorker 27. V 2010.